

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Гроші та кредит»
обов'язкових компонент
освітньо-професійної програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Облік і аудит

за темою № 3 – Грошовий ринок

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління, протокол
від 31.08.21 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, спеціаліст
вищої категорії, викладач-методист, Водолазська Н.В.

Рецензенти:

1. Доктор економічних наук, професор кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського – Дружиніна В.В.
2. Кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС Пушкар О.І.

План лекції

1. *Сутність та особливості функціонування грошового ринку. Інструменти грошового ринку.*
2. *Попит на гроші. Пропозиція грошей.*
3. *Графічна модель грошового ринку. Рівновага на грошовому ринку та процент.*

Рекомендована література:

Основна

1. Алексєєв І.В. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – Львів : Видавництво Львівська політехніка, 2017. – 216 с.
2. Алексєєв, І.В. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – К. : Знання, 2009. – 254 с.
3. Аранчій, В.І. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – Львів : Магнолія 2006, 2018. – 362 с.
4. Бандурка, О.М. Гроші та кредит. Підручник. – Львів : Магнолія 2006, 2018. - 367 с.
5. Бандурка, О.М. Гроші та кредит. Підручник. – Львів : Магнолія 2006, 2014. – 368 с.
6. Ільчук П.Г. Гроші та кредит. Підручник. – Львів : Видавець ПП Сорока Т.Б., 2016. – 412 с.
7. Конституція України, прийнята Законом № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. / Із змінами, внесеними згідно із Законом № 2952-VI від 01.02.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show>
8. Про банки і банківську діяльність : Закон України № 2121-III від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
9. Про грошову реформу в Україні : Указ Президента України // Вісник НБУ. – 1996. – № 5.
10. Про заставу : Закон України № 2654-XII від 2.10.1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2654-12>
11. Про затвердження Положення про валютний нагляд : Постанова Правління НБУ від 03.01.2019 № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013500-19#n163>
12. Про затвердження Положення про ліцензування банків: : Постанова Правління НБУ від 22.12.2018 № 149 [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0149500-18>
13. Про Національний банк України : Закон України № 679-XIV від 20.05.1999 р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
14. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні : Інструкція № 368 від 26.09.2001 р. (зі змін. і доп.) : Постанова Національного банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>

15. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

16. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : Закон України № 2664-III від 12.07.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>

17. Реверчук С.К. Гроші та кредит. Підручник. – К. : Знання, 2011. – 382 с.

18. Савлук М.І. Гроші та кредит. Підручник. – К. : КНЕУ, 2011. — 589 с.

19. Ставерська Т.О. Гроші та кредит. Навчально-методичний посібник. – Харків : Видавець Іванченко І.С., 2015. – 88 с.

20. Шевчук І.Л. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – Х. : Видавець І.С. Іванченко, 2018. – 271 с.

Додаткова

21. Гриньова, В.М. Гроші і кредит. Навчальний посібник. – Х. : ІНЖЕК, 2003. – 208 с.

22. Демківський, А.В. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – К. : Дакор, 2007. – 528 с.

23. Євтушенко О.А. Гроші та кредит : практикум. Навчальний посібник. – Д. : ДУЕП, 2009. – 172 с.

24. Івасів Б.С. Гроші та кредит. Підручник. – Тернопіль : Карт-бланш, 2000. – 512 с.

25. Історія гривні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>

26. Коваленко В.В. Банківська система України. Монографія. – Суми : УАБС НБУ, 2010. – 187 с.

27. Коваленко Д.І. Гроші та кредит : теорія і практика. Навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 352 с.

28. Коваленко Д.І. Фінанси, гроші та кредит : теорія та практика. Навчальний посібник. – К. : Центр учбової літератури, 2013 – 578 с.

29. Корнеєв В.В. Модифікація форм фінансового посередництва в Україні / В.В. Корнеєв // Фінанси України. – 2013. – № 1. – С. 77-85.

30. Костюка О., Лін М., Омета Г. Євразійські перспективи розвитку банківських систем. Монографія. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – 157 с.

31. Коцовська Р.Р. Банківські операції. Навчальний посібник. – К. : Знання, 2010. – 390 с.

32. Крупка М.І. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – Л., 2010. – 406 с.

33. Лагутін В.Д. Кредитування : теорія і практика. Навчальний посібник. – К. : Знання, КОО, 2010. – 215 с.

34. Манжос С. Б. Гроші та кредит. : Навчально-методичний посібник для проведення практичних занять та організації самостійної роботи для студентів денної форми навчання спеціальності «Економіка підприємства», «Міжнародна економіка». – Полтава, 2010. – 100 с.

35. Михайловська І.М. Гроші та кредит : практикум. Навчальний

посібник. – Львів : Новий Світ-2000, 2008. – 310 с.

36. Михайловська І.М. Гроші та кредит. Навчальний посібник. – Львів : Новий світ 2000, 2011. – 432 с.

37. Пахомов, В.І. Гроші та кредит. Навчально-методичний посібник. – К. : МАУП, 2004.- 56 с.

38. Реверчук С.К. Гроші та кредит. Підручник. – К. : Знання, 2011. – 382 с.

39. Черкашина К.Ф. Гроші і кредит : в схемах та таблицях. Навчальний посібник – Київ. : ЦП «КОМПРИНТ», 2013. – 214 с.

40. Щетинін А.І. Гроші та кредит. Підручник. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 430 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

41. Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>

42. Офіційний сайт вільної енциклопедії Вікіпедії: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>

43. Офіційний сайт Національного банку України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>

44. Офіційний сайт навчальні матеріали онлайн: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/>

45. Офіційний сайт Асоціації українських банків: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aub.org.ua>

Текст лекції

1. Сутність та особливості функціонування грошового ринку. Інструменти грошового ринку

Грошовим ринком називають особливий сектор ринку, на якому здійснюється купівля та продаж грошей як специфічного товару, формуються попит, пропозиція та ціна на цей товар.

Грошовий ринок – це частина ринку позичкових капіталів, де здійснюються в основному короткострокові (від 1 дня до 1 року) депозитно-позичкові операції, що обслуговують рух оборотного капіталу фірм, короткострокових ресурсів банків, установ, держави, приватних осіб.

Специфіка грошей як абсолютно ліквідного товару зумовлює істотну специфіку їх переміщення між суб'єктами грошового ринку.

Метою переміщення грошей на грошовому ринку стає одержання додаткового доходу. Продавець грошей прагне одержати додатковий дохід, що називається відсотком, як плату за тимчасову відмову від користування цими грошима і передачу цього права іншій особі. Покупець грошей має намір одержати додатковий дохід від розширення виробничої чи комерційної діяльності, використавши отриману у своє розпорядження додаткову силу грошей.

Продаж грошей на грошовому ринку виступає у формі передачі цих

грошей їх власниками своїм контрагентам у тимчасове користування в обмін на такі інструменти, які надають їм можливість зберегти право власності на ці гроші, та одержати відсоток або дохід.

Купівля грошей на грошовому ринку є формою одержання суб'єктами ринку у своє розпорядження певної суми грошей в обмін на вказані інструменти.

Ціна грошей на грошовому ринку формується у вигляді **відсотка**.

За своїм характером усі інструменти грошового ринку є певними зобов'язаннями покупців перед продавцями грошей.

Інструментами грошового ринку є казначейські та комерційні векселі, депозитні сертифікати, банківські акцепти, чеки та ін.

В умовах посередництва кредитного механізму грошового ринку здійснюються операції в максимально короткі строки. При цьому шляхом взаємного надання короткострокових кредитів регулюється ліквідність комерційних банків (здатність виконати свої зобов'язання перед своїми клієнтами).

Відсоткові ставки грошового ринку пов'язані зі ставками інших секторів фінансового ринку, а облікова ставка центрального банку, ставка за казначейськими векселями, міжбанківські ставки за одноденними позичками («добові гроші») є базовими для всієї системи відсоткових ставок.

Кон'юнктура на грошовому ринку залежить від наступних чинників:

- циклічних змін в економіці;
- темпів інфляції;
- особливостей національної грошово-кредитної політики.

Грошовий ринок об'єднує три складові: **обліковий, міжбанківський та валютний ринки**. Усі вони виконують декілька основних функцій:

- об'єднання невеликих та розрізнених заощаджень населення, держави, приватного бізнесу, іноземних інвесторів та створення на цій основі могутніх грошових фондів;
- трансформація цих коштів у позичковий капітал, що забезпечує зовнішні джерела фінансування підприємств (фірм);
- спрямування частини коштів на міжбанківський ринок, що забезпечує сталість кредитної системи, а також процес розширеного відтворення через надання опосередкованих позичок: НБУ – КБ, КБ – КБ, КБ – підприємства, населення;
- надання позичок державі для покриття дефіциту державного бюджету.

Таким чином, грошовий ринок дозволяє здійснювати нагромадження, обіг, розподіл та перерозподіл грошового капіталу між сферами національної економіки. У той же час – це синтез ринків різних платіжних засобів.

Угоди на грошовому ринку опосередковуються по-перше, кредитними інститутами (комерційними банками), які надають грошові позички або беруть їх в борг; по-друге – інвестиційними та іншими небанківськими організаціями, які забезпечують випуск та обіг різних боргових зобов'язань, що реалізуються за гроші на обліковому ринку. У зв'язку з цим у рамках

грошового ринку виділяються:

- ринок грошових ресурсів (готівкових грошей);
- ринок боргових зобов'язань (облікових або боргових інструментів).

2. Попит на гроші. Пропозиція грошей

Попит на гроші – одне з ключових та найскладніших явищ на ринку грошей. На відміну від звичайного попиту на товарних ринках, який формуються як потік куплених товарів за певний період, *попит на гроші виступає як запас грошей, який прагнуть мати у своєму розпорядженні економічні суб'єкти на певний момент.*

Якщо такий запас грошей розглядати як елемент багатства, котрим володіють економічні суб'єкти, то попит на гроші можна трактувати як їхнє бажання мати певну частину свого багатства **у ліквідній формі**. Якщо власники портфелів активів віддають перевагу ліквідній формі, то це означатиме зростання попиту на гроші, і навпаки. Такий підхід до вивчення попиту на гроші був застосований Дж. М. Кейнсом, котрий назвав своє трактування попиту на гроші **теорією переваги ліквідності**.

Попит на гроші тісно пов'язаний зі швидкістю обігу грошей обернено пропорційною залежністю: у міру зростання попиту на гроші кожна грошова одиниця, що є в обороті, довше перебуватиме у розпорядженні окремого економічного суб'єкта, повільніше буде її обіг і навпаки.

Цілі та мотиви попиту на гроші.

Відповідно до цілей накопичення грошей, попит на них можна розділити на 3 частини:

- попит на поточний запас платіжних засобів;
- попит на постійний запас грошей як форму багатства, що призначена давати додатковий дохід їх власникові;
- попит на тривалий запас грошей для здійснення майбутніх платежів та одержання додаткових доходів.

Відповідно до вказаних цілей виділяють три групи мотивів попиту на гроші з боку економічних суб'єктів: трансакційний (операційний) мотив; мотив завбачливості; спекулятивний мотив.

Трансакційний мотив полягає в тому, що економічні суб'єкти постійно відчують потребу в певному запасі грошей для здійснення поточних платежів, щоб підтримати на належному рівні своє особисте та виробниче споживання. Ці гроші повинні бути у формі, придатній для їх негайного використання в платежі, тобто бути наявними (готівка, вклади до запитання).

Мотив завбачливості зводиться до того, що юридичні та фізичні особи бажають мати запас грошей як ресурс купівельної спроможності. Такий запас грошей має переважно страхове призначення.

Спекулятивний мотив попиту на гроші полягає в тому, що економічні

суб'єкти бажають мати у своєму розпорядженні певний запас грошей, з тим щоб за сприятливих умов перетворити їх у високодохідні фінансові інструменти, а з погіршенням цих умов перетворити їх у грошову форму, яка хоч і малопродуктивна, але безризикова.

Ідея спекулятивного мотиву попиту на гроші принесена в економічну теорію Дж. М. Кейнсом. Головна перевага цієї ідеї Кейнса полягає в тому, що вона відкрила шлях до встановлення залежності попиту на гроші та накопичення грошей від зміни відсотка. Це сприяло осмисленню широких можливостей використання відсотка в практиці регулювання грошової маси, перетворило його в центральний інструмент грошово-кредитної політики.

Представники сучасних теорій називають це **мотивом капіталізації**: у міру зростання відсотка на активи бажання суб'єктів мати високодохідні активи буде посилюватися, а попит на високоліквідні форми грошей (готівку)

– зменшуватись.

Попит на гроші у національній економіці охоплює:

- 1) попит на гроші для операцій;
- 2) попит на гроші як активи.

Попит на гроші для операцій, або **операційний попит на гроші**, пов'язаний з обслуговуванням усіх ділових угод в економіці. Економічні суб'єкти потребують грошей для купівлі товарів, послуг та ресурсів. Наприклад, домогосподарствам потрібні гроші для купівлі продуктів харчування, одягу, оплати комунальних послуг тощо.

Чинники впливу на попит на гроші.

1. Представники всіх теоретичних концепцій попиту на гроші визнають *зміну обсягів виробництва (або обсягів національного доходу (НД))* ключовим чинником впливу на попит. Чим більший обсяг виробництва ВВП (НД), тим більшим буде обсяг операцій щодо його реалізації і тим більшим має бути запас грошей для виконання цих операцій.

Зміна обсягу ВВП у свою чергу визначається:

– динамікою абсолютного рівня цін;
– рівнем реального обсягу виробництва. Вплив їх прямо пропорційний.

2. В умовах *макроекономічного підходу* до аналізу попиту на гроші з'являється другий чинник – *швидкість обігу грошей*. Чим вона вища, тим меншим буде попит на гроші, і навпаки. Обернено пропорційно залежність і вплив.

3. В умовах *мікроекономічного підходу* використовується чинник *зміни норми відсотка*. У міру зростання очікуваного доходу (норми %) на альтернативні грошам активи, тривалість зберігання грошей буде скорочуватися і попит на гроші знижуватися, а в міру зниження очікуваного доходу – зростати.

4. *Чинник накопичення багатства* полягає в тому, що економічні суб'єкти накопичують багатства у формі різних активів у т. ч. у вигляді запасу грошей. Унаслідок цього в міру збільшення маси багатства зростатиме

і попит на гроші.

5. *Чинник інфляції* впливає на попит на гроші в кількох напрямках: в умовах інфляційного зростання цін запас грошей що є в економічних суб'єктів, знецінюється, це скорочує попит на гроші; зростання цін підштовхує вгору ставку відсотка – зростає альтернативна вартість грошових запасів і скорочується попит на гроші.

6. З інфляційними очікуваннями пов'язані очікування *погіршення кон'юнктури ринків* взагалі, зокрема скорочення товарної пропозиції, посилення товарного дефіциту, погіршення якості продукції. У цих випадках економічні суб'єкти віддадуть перевагу накопиченого багатства у товарній формі, а не в грошовій, і попит на гроші скоротиться.

Пропозиція грошей – друга сила, що у взаємодії з попитом визначає кон'юнктуру грошового ринку. Як і попит на гроші, пропозиція їх є явищем залишку. *Суть пропозиції грошей полягає в тому, що економічні суб'єкти у будь який момент мають у своєму розпорядженні певний запас грошей, які вони можуть за сприятливих обставин спрямувати в оборот.*

Емісія грошей є вирішальним чинником зміни пропозиції грошей, тобто є явищем екзогенним, рух якого визначається зовнішніми чинниками, що лежать у сфері банківської діяльності.

На формування пропозиції грошей впливають рішення центрального банку, а також значна кількість інших чинників, кожний з яких можна розглянути як самостійний фактор впливу.

Запишемо пропозицію грошей у вигляді такої формули:

$$M_1 = m M_6,$$

де M_1 – пропозиція грошей у вигляді готівки поза банками та депозитів на поточних рахунках;

m – коефіцієнт грошово-кредитного мультиплікатора; M_6 – грошова база.

Оскільки грошова база (M_6) перебуває під повним контролем центрального банку, то обсяг її може змінюватися внаслідок певних його операцій, наприклад – рефінансування комерційних банків, валютної інтервенції, операцій на відкритому ринку.

Зміна коефіцієнта мультиплікатора визначається не тільки рішеннями центрального банку, а й багатьма іншими чинниками. Це можуть бути зміни:

- норми обов'язкових резервів;
- облікової ставки;
- типової ринкової процентної ставки;
- процентної ставки за депозитами до запитання;
- обсягу багатства економічних суб'єктів;
- тінізації підприємницької діяльності;
- стану довіри до банків, банківської системи.

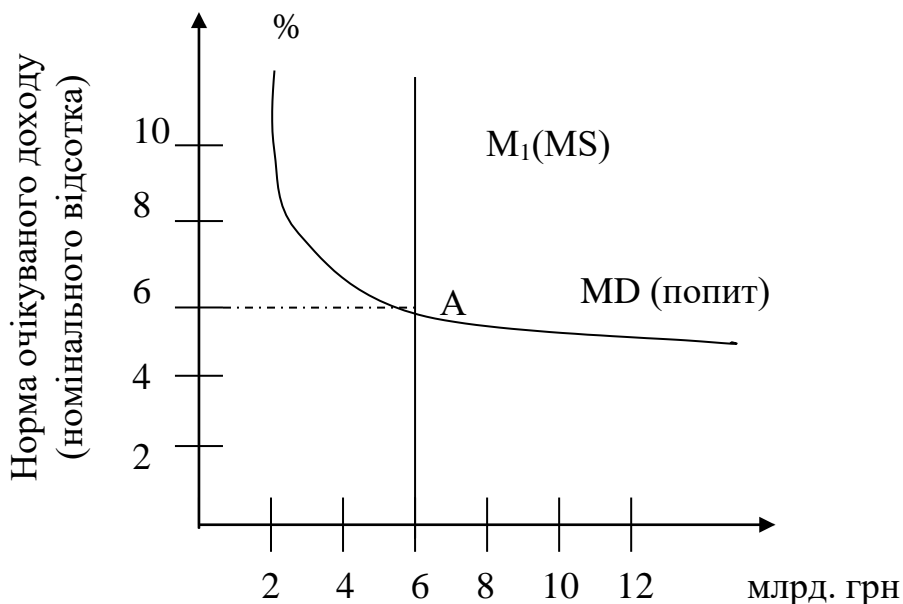
3. Графічна модель грошового ринку. Рівновага на грошовому ринку та процент

Якщо дві криві – попиту і пропозиції накласти одну на другу в одній системі координат, то одержимо завершену *графічну модель грошового ринку*.

У ній попит і пропозиція подаються у взаємодії та визначається результат цієї взаємодії: рівень її урівноваження та норма рівноважної ставки %, що відповідає цьому рівню.

Криві попиту (MD) та пропозиції (MS) пересікаються в точці А. Цей рівень є *рівноважною ставкою* %, яка буде задовольняти вимоги обох сторін ринку: покупці зможуть сформувати потрібний їм запас грошей, а продавці зможуть розмістити наявний у них запас грошей за прийнятною ставкою відсотка.

Банківська система може забезпечити пропозицію грошей на такому рівні, щоб урівноважити попит та пропозицію.

Рис. 1 – Графічна модель грошового ринку

Центральний банк може прийняти рішення про зменшення пропозиції грошей на урівноваженому ринку, щоб вирішити певні макроекономічні завдання. Цього можна досягти продажем цінних паперів на відкритому ринку, що призведе до скорочення надлишкових резервів комерційних банків і зменшення їхніх можливостей надавати позички своїм клієнтам. У разі збереження попиту на гроші, а отже і на банківські позички, на попередньому рівні, скорочення кредитних ресурсів банків призведе до скорочення банківського кредитування, до підвищення позичкового процента.

Треба усвідомити, що *визначальну роль у механізмі ринку грошей відіграє попит на гроші*, під яким слід розуміти бажання економічних суб'єктів мати у своєму розпорядженні певний запас грошей на певний момент. Це явище залишку і має об'єктивний характер, оскільки визначається

під впливом факторів, що діють у реальній економіці, — зміни обсягу ВВП, рівня цін, швидкості обігу грошей, рівня процента тощо.

Пропозиція грошей являє собою той запас грошей, який економічні суб'єкти готові надати в тимчасове користування позичальникам. Це більш екзогенне явище, ніж попит на гроші. Вона формується на базі наявної маси грошей в обороті й емісійної діяльності банків. Тому банки, регулюючи пропозицію грошей, повинні орієнтуватися на зміну попиту на гроші, а не навпаки.

Зрівноваження попиту і пропозиції на ринку грошей визначає об'єктивний рівень ставки процента, за якого досягається стабілізація кон'юнктури цього ринку.

Взаємозв'язок між попитом, пропозицією і ціною грошей на цьому ринку реалізується відповідно до загальних закономірностей функціонування ринку: *попит на гроші впливає на рівень процента прямо пропорційно, а пропозиція грошей – обернено пропорційно.*

Визначальний вплив зміни попиту та пропозиції грошей на ставку процента як їх ціну є свідченням підпорядкованості грошового ринку загальним закономірностям функціонування ринку взагалі.

В інституційній моделі грошового ринку виокремлюються два сектори з різним характером руху грошей – *сектор прямого фінансування і сектор опосередкованого фінансування*. Перевагою першого сектору є те, що безпосередній характер взаємовідносин між продавцями (кредиторами) і покупцями (позичальниками) істотно знижує їх витрати на здійснення операцій. Перевагою другого сектору є те, що участь у взаємовідносинах між кредиторами і позичальниками фінансових посередників істотно знижує ризики, пов'язані з розміщенням грошових коштів.

Грошовий ринок класифікується за різними критеріями.

Основними з них є:

1) *види інструментів, з допомогою яких гроші переміщуються від продавців до покупців* – за цим критерієм грошовий ринок поділяється на: ринок позичкових зобов'язань, ринок цінних паперів, валютний ринок;

2) *інституційні ознаки грошових потоків* – за цим критерієм грошовий ринок поділяється на: фондовий ринок, ринок банківських кредитів, ринок послуг небанківських фінансово-кредитних установ;

3) *економічне призначення купівлі грошей* – за цим критерієм грошовий ринок поділяється на: ринок грошей і ринок капіталів.

Центральне місце в структурі грошового ринку посідає ринок грошей.